
Laima ANGLICKIENĖ

*Jaunimo kultūrinė
rezistencija
sovietmečiu: žygeivių
klubas „Ažuolas”*

Etnokultūrinio sovietmečio jaunimo sąjūdžio paradininkais laikysime žygeivių kultūrinę bendriją.* Jos ištakos 6-jo dešimtmečio aukštosiose mokyklose įkurtuose Turistų klubuose. Oficialūs jų įkūrimo tikslai – auklėti jaunuosius socializmo statytojus ir stiprinant jų fizinę galią ir ruošti patikimus TSRS gynėjus. Tačiau vėliau po šių klubų sparneliu susiformuoja judėjimas, kurio tikslai labai skyrėsi nuo tų, kurie buvo deklaruojami oficialiuose Turistų klubo nuostatuose.

Žygeivystė buvo sąmoningas pasirinkimas, gerai organizuotas judėjimas su aiškiai apibrėžtais tikslais, užrašytais dar 7-ojo dešimtmečio dokumentuose. 1966 m. liepos 3 d. Vinco Kavaliausko iniciatyva visos Lietuvos aktyviausių turistinių klubų vadovai pasirašė 30 punktų Punios sutartį ir 13 paragrafų Turistų statutą¹. Pagrindinė šiuose dokumentuose kelta idėja: „Nei vieno žygio be konkretaus tikslo!” 1968 m. buvo sugalvotas ir pats žygeivio pavadinimas – siekiant atsiriboti nuo kitų turistų: ekskursantų, poilsiautojų, komercinių turistų. Tuo metu žygeivystės idėjos labiausiai plito per aukštųjų mokyklų turistų klubus. Vėliau žygeivystės skonio paragavę absolventai kūrė klubus kituose miestuose.

Straipsnyje aprašoma Kauno Politechnikos instituto žygeivių klubo „Ažuolas” viena atkarpėlė, kai klubui vadovavo Šarūnas Boruta: 7-ojo dešimtmečio pabaiga – 8-asis dešimtmetis. Pats klubas veikė ir prieš tai ir po to, iki pat šių dienų. Per „Ažuolo” klubą parodysime vienos grupės veiklą, bet šios grupės veiklos modelis galėtų atspindėti ir kitų žygeiviškų grupių veiklą. Straipsnis parengtas re-

* Straipsnis parengtas dirbant Atviros Lietuvos fondo remiamame projekte „Lietuvos jaunimo avangardo kultūros idėjų ir formų raida vėlyvojo modernumo kultūros kontekste 1960-2000”. Grantas kodas 2000-M0051-0. Projekto vadovė – Egidija Ramanauskaitė.

¹ Pilni šių dokumentų tekstai spausdinami: Traktatas apie žygeivius. Panevėžys, 1997. P. 24-28.

miantis giluminiais pusiau struktūruotais interviu su grupės nariais, analizuoti asmeniniai grupės narių dokumentai, spauda.

Vadovas

Patys žygeiviai net ir klubo istoriją skirsto pagal vadus – čia viena, o čia kita karta. Klubo kryptį dažnai nubrėždavo vadovas, nes pats žygeivystės judėjimas susidėjo iš kelių siauresnių kryptų. Nesant gero vadovo, grupės veikla priblésta, atsiradus aktyviam, iniciatyviam vadovui (ar vadovams) formuojasi stipri grupė su aktyvia veikla.

„Ar kelionė yra žygeiviška, ar grynai sportinė, ar paprastas išėjimas į gamtą – tai priklauso nuo to, kaip susiburia žmonės, nuo lyderio. Jei lyderis nusiteikęs Lietuvos istorijos ieškot, susipažint, kitiems pateikt, tai jisai ir veda kitus paskui save.“²

„Ažuolo“ grupės vadovas Šarūnas buvo kilęs iš tarpukario Lietuvos inteligentų šeimos: jo dėdė buvo garsus rašytojas, tėvai buvo aktyvūs ateitininkai, tėvelis buvo ištremtas į Sibirą. Brolis taip pat dalyvavo rezistencinėje veikloje, baigė pagrindinę kunigų seminariją, dabar yra vyskupas. Taigi jam labai įdomi ir svarbi buvo Lietuvos istorija, kultūra, apie ją jis žinojo labai daug ir tomis žiniomis dalijosi su kitais. Tai buvo stiprioji jo pusė ir šios grupės prioritetas. Grupės nariai pasakoja, kad vadovas buvo tiesiog charizmatinė asmenybė: „kas tik prie jo prisilietė, kitur jau nebeišėjo“³. „Šarūno žygiai buvo literatūriniai, kitom akim pasižiūrėdavai į Lietuvą“⁴. „Šarūnas žygeivystę įvedė tam tikrą planą, tam tikrą sistemą.“⁵

Pats Šarūnas aktyviai keliaut pradėjo 1966 m., kai tik įstojo į Kauno Politechnikos institutą ir įsijungė į turistų klubo Elektrotechnikos fakulteto „Eiklių kojų“ sekciją, kuriai tuo metu vadovavo vieni žygeivystės pionierių Juozas Dapkevičius ir Jonas Vitkauskas. Tuo metu ši sekcija dar buvo daugiau sportinės pakraipos, akcentuojamas geras fizinis pasirengimas, nors jau rengiama ir daug rimtų žygių, nes visos žygeivystės gairės jau buvo numatytos Turistų statute. Sekcijos nariai turėjo ir savo uniformą: tamsiai žalius marškinius, šviesias kelnes ir kepurę, siūtą pagal nepriklausomos Lietuvos kareivių uniforminės kepurės pavyzdį.

1967 m. „Eiklių kojų“ pavadinimas pakeičiamas „Ažuolu“. 1967 m. pabaigoje, nors ir nenoromis, Šarūnas tapo oficialiu šios sekcijos vadovu, – pablogėjus J. Vitkausko sveikatai, sekcija pamažu pradėjo byrėti ir kažkas turėjo imtis vadovavimo. Vadovu buvo iki 1970 m., iki savo išėjimo į sovietų armiją.

1972 m., grįžęs iš armijos, Šarūnas dar giliau įsitraukia į šį judėjimą. Šiuo metu jis tampa neformaliu tos grupės lyderiu – pats jau nebesimokė KPI, kiti

² Interviu su Donatu Samėnu (g. 1951), užrašytas 2001 01 17. VDU Etnologijos ir folkloristikos tyrimų centro archyvas (toliau – VDU EA. MK) F2. B2.1.

³ Interviu su Danute Borutiene (g. 1953), užrašytas 2001 03 05. VDU EA. MK F2. B2.3.

⁴ Ten pat.

⁵ Interviu su Ričardu Repšiu (g. 1950), užrašytas 2001 03 26. VDU EA. MK F2. B2.10.

grupės nariai taip pat jau buvo baigę studijas: „Mes buvome „Ažuolo“ sūniai, kaip garbės nariai.” Tai buvo Šarūno grupės pats aktyviausias laikotarpis: žygeivystė jau buvo įsibėgėjusi, griežtai laikomasi žygeivių principo: „Nei vieno žygio be tikslo!“. Šiuo metu daug bendrauta, keliauta, kartu švęstos šventės su Vilniaus etnokultūrinės pakraipos grupėmis, naujai susikūrusia Panevėžio žygeivių grupe.⁶

Grupė

Pačią grupę labai sunku apibrėžti, kiek buvo joje tuo metu narių. Apytikslis skaičius – 30-50. Vieni buvo aktyvesni, kiti tik retkarčiais sudalyvaudavo kokiam nors žygyje ar šventėje.

Grupės narių dauguma buvo kilusi iš inteligentiškų, tikinčių šeimų. Dauguma jau iki atėjimo į žygeivišką grupę daug žinojo apie Lietuvos istorijos peripetijas, turėjo nuo sovietinių represijų nukentėjusių artimųjų: tremtinių, politinių kalinių. Daugelis įsitraukę į žygeivišką, o šalia to ir į kitą religinę, politinę veiklą, patys ne kartą susidūrė su saugumu.

Grupės nariai paprastai nurodo skirtingus žmones dalyvavusius grupės veikloje. Taip yra todėl, kiekvienas žmogus didesnėje grupėje turėjo sau dvasiškai artimesnius draugus. Antra, šio klubo dalyvių dauguma neapsiribojo vien tik šia grupe. Jie spėjo visur: didžioji grupės dalis priklausė religiniam „Eucharistijos bičiulių“ judėjimui (pats vadovas „Ažuola“ pavadino daugiau krikščioniškos pakraipos žygeiviška grupe, kitos grupės buvo kitos, etnografinės arba pagoniškos, krypties⁷), kiti – Lietuvos istorijos savišvietos būreliui ar politiniam-filosofiniam būreliui, kraštotyrininkams. Vieni pradėjo nuo žygeivystės, kiti čia pateko iš kitų judėjimų. Visur maišydavosi tie patys veidai ir šiandien jau sunku prisiminti, kur, su kuo ir kada susikirto keliai. Ne visi vienoje grupėje dalyvavę žmonės žinodavo ir apie savo bendražygių kitą veiklą. Bijodami saugumo, represijų, nepasitikėdavo kiekvienu sutiktuoju, nesistengdavo su kuo nors ypatingai pagal pirmą įspūdį susidraugauti: geriau buvo ko nors nežinoti, negu žinoti daugiau – tada iškvietus į saugumą buvo galima netyčia išduoti draugus.

„Žygeivystė buvo toks oficialus ir atviresnis veiksmas, o „Eucharistijos bičiulių“ veikla konfidencialesnė, ji turėjo griežtesnę kontrolę ir atranką, nes tai buvo susiję su pagrindinės literatūros platinimu. Visokiausių provokacijų buvo iš labai pažįstamų, iš artimų tarpo. Buvom nuo to pavargę. O žygeivystėje iš tiesų būdavo labai gerai ir nereikėdavo tiek tų įtarinėjimų“.⁸

„Buvo bandymų kaip jauniems žmonėms priešintis tarybų valdžiai. Pvz., [Kauno] 22 vidurinė mokyklą pradėjom daužyti Lenino baraljefus nuo sienos. Paskui, kai išitraukėm į visą veiklą [bendrai rezistencinę, ne tik žygeivių – L.A.], tai kažkaip kompensavo si tas noras priešintis neteisėbei. Kažką darant buvo galima prisidengti caro okupacija:

⁶ Į Panevėžio „Ekraną“ gamyklą paskyrimus gavo Vilniaus ir Kauno aukštąsias mokyklas baigę žygeiviai: Julius Beinortas, Donatas Samėnas ir kt., kurie tęsė žygeivystės tradicijas.

⁷ Interviu su Šarūnu Boruta (g. 1948), užrašytas 2001 03 05. VDU EA. MK F2. B2.3.

⁸ Interviu su Dalija Snieškienė (g. 1955), užrašytas 2001 03 26. VDU EA. MK F2. B2.6.

*„Eiklių kojų“ sekcija
Karaliaučiaus srityje
1967 m.*

*Talka lakūno
Stepono Dariaus
tėviškėje
Judrėnuose
(Klaipėdos raj.)
1969 m. gegužės
9-10 d.*

III žygeivių sąskrydžio, vykusio Poškonyse 1970 m. balandžio 17-19 d., dalyviai.

Lietuvos istorija, etninė kultūra, pagonybė – situacija buvo labai panaši į mūsų tuometinę padėtį.⁹

Taigi žygeivių judėjimas 7-ojo dešimtmečio pabaigoje buvo oficialiai leidžiamas, nors riba tarp to, kas galima bei sovietų valdžios pageidautina ir draudžiama buvo labai neryški.

„Mums buvo leidžiama dalyvauti tose etnografinėse ekspedicijose, vakaronėse. Bet buvo labai subtiliai jaučiama, kad jei mus tai pagavo ir mūsų sielas ima veikti, mūsų viduje gimsta kažkas mums savito, tada prasidėjo tikrasis nepasitenkinimas iš valdžios. Kol tai buvo jaunimo vaikštinėjimas ir dykinėjimas, laiko leidimo būdas, tai buvo nieko. (...) Informacijos barjerą mes vis tik pramušėm, o saugumas to labai nekeitė.¹⁰

Situacija tarp to kas leidžiama ir draudžiama buvo gerai išnaudojama visų etnokultūrinės pakraipos grupių. Pavyzdžiui, į vakaronę būdavo pakviečiamas buvęs sovietų stribas, jam duodama išgerti, paminima kokia nors Lenino data (tiksliau ta intencija gaunamas leidimas surengti kokį nors renginį ar žygį), ir padaroma gražiausia tautiška vakaronė. Arba gavę finansavimą iš komjaunimo arba savo darbovietės keliaudavo žygeiviškais tikslais po visą Sąjungą, nors ant maršrutinių lapų būdavo užrašyta, kad jie keliauja „Lenino ar tarybinių partizanų keliais“. Šie maršrutiniai lapai padėdavo gauti ir lengvatų, pvz., ne tik Lietuvoje buvo įsigudrinta važinėti traukiniais nemokamai, o apskritiesiems ir lėktuvais sugėbėdavo skraidyti už dyką. Žygiai vykdavo per žymiąsias sovietines šventes: kovo 8-ąją, Gegužės 1-osios, Pergalės, Spalio revoliucijos dienomis. Taip paprasčiausiai buvo išnaudojamos išėiginės dienos – jei prie jų prisidėdavo dar ir savaitgalio dienos, per kelias dienas buvo galima pamatyti ir ką nors nuveikti daug daugiau.

Veikla

Iki 1970 m. grupės pakraipa buvo daugiau sportinė, tam įtakos turėjo ir J. Vitkausko nuostatos, „vos ne kareiviška drausmė“. Tačiau rengiami ir pažintiniai žygiai, pvz., 1969-1970 m. lankytos su Lietuvos nepriklausomybės kovomis susiję vietos. Po 1972-ųjų grupė organizuodavo jau daugiau *žygių*, skirtų susipažinti su valstybei ir Lietuvos kultūrai brangiomis vietomis, rengdavo *talkas* tvarkyti Lietuvos kultūriniam paveldui.

„Ažuolo“ sekcijoj žygiai visada buvo su prasme, su kažkokiu tai pasirošimu, su kokia nors tema, būtinai susijusia su Lietuva” – sakė grupės dalyvis Donatas ir kartu priešpastato šios sekcijos veiklą kitoms: „Kitose sekcijose eina kažkur į gamtą, bet nelabai žiūri, kur eina. Ir kokį butelį pasiima į kelionę vietoj poezijos knygelės¹¹“.

Žygiuose ir talkose dalyvaudavo arba viena sekcija, arba keletas, ar netgi šimtai žmonių. Kiekvienas toks žygis turėjo savo žavesio. Prieš didžiuosius žygius,

⁹ Interviu su Ričardu Repšiu (g. 1950). VDU EA. MK F2. B2.10.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Interviu su Donatu Samėnu (g. 1951). VDU EA. MK F2. B2.1.

prieš šventes Šarūnas su 3-6 aktyvesniais, dvasiškai artimesniais žmonėmis eidavo į paruošiamuosius žygius, kurių metu buvo praeinamas numatytas maršrutas, apžiūrima šventei numatyta vieta. „Mažoje grupelėje žmogus jausdavosi saugiau, tiesiog atsirasdavo sielų giminystė, kada nereikia ir daug kalbėti, tada labai buvo lengva bendrauti ir su lankomais žmonėmis – liaudies menininkais, tremtiniais ar šiaip įdomiomis asmenybėmis, smagu ir pasėdėti bei paplepėti prie laužo savaime būrelyje“¹². Po to paruoštu maršrutu eidavo didesnė žmonių grupė. Tada jau užtrukdavo daugiau laiko, nes daug laiko užimdavo perėjimai, pervažiavimai. Atkrisdavo ir daug su maža grupele suspėtų aplankyti objektų. Individualiems pokalbiams nelikdavo laiko. Bet daugeliui šie žygiai buvo akių atvėrimas:

„Šarūnas buvo mažakalbis, bet jis taip išnagrinėdavo, tiek žinojo apie Lietuvos istoriją, apie kiekvieną Lietuvos kultūros veikėją, rašytojus, poetus, žuvusius už Lietuvą. (...) Mes prieinam prie poeto kapo, jis paskaito to poeto eilėraščių, kas tuo metu tinka. Visus pagauna tokia nuotaika, tokia dvasia, kad iš tikrųjų, kažką tokio, tas šaknis pajunti. Tai buvo tiesioginis prisilietimas prie istorijos“¹³.

Žygiai dažnai buvo tiksliniai, skirti kokiai nors įžymiai datai paminėti. Pvz. Šarūnas 1973 m. organizavo 1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo 50-mečio minėjimą. 1973 m. žiemą surengta žygių serija „Knygnešių takais“. 1975 m. surengiama žygių serija, skirta M. K. Čiurlionio 100-osioms gimimo metinėms paminėti.

Dideli žygiai ar talkos žavėjo savo masiškumu ir įrodydavo viso judėjimo galią. Sužinojus, kad žadama numelioruoti ir nugriauti lakūno Stepono Dariaus tėviškę (prie Judrėnų, Klaipėdos raj.), 1969 m. gegužės 9-10 dienomis vilniečių žygeivių iniciatyva organizuojama talka tai vietai išsaugoti. Į talką susirenka keli šimtai įvairių miestų, sekcijų žygeivių, aviatorių, nors renginys buvo bandytas sužlugti partijos ir saugumo struktūrų. Bet talka įvyko. Jos dalyviai rankomis supila 3 metrų aukščio pilkapį, šalia pastato ir iškala akmenis aukurą, įkasa ažuolinį keturių metrų aukščio stulpą simbolizuojantį lėktuvo propelerį su užrašu „1933-1969“, atkasę lakūno gimtojo namo pamatus, išmūrija akmeninę sieną ir pritvirtina paminklinę lentą. Tarytum relikviją, Lietuvos lakūnas veteranas Vezauka pilkapyje palaidojo „Lituanikos“ nuolaužą.¹⁴ Kitą dieną buvo pagerbtas ir S. Dariaus bendražygio S. Girėno atminimas jo gimtinėje Vitogaloje.

Pilkapis išgelbėjo sodybą nuo sunaikinimo, nors už šį darbą daugelis talkoje dalyvavusių, ypač vilniečių, nukentėjo, buvo tardomi saugume. Lengviau buvo kauniečiams, pvz., grįžus iš šios talkos, Kauno Politechnikos instituto viename fakultete buvo iškabintas standas su renginio nuotraukomis, taigi praktiškai sulaukta pritarimo iš dekanato¹⁵. Beje, renginys buvo labai gražiai aprašytas ir iliustruotas rajoninėje Klaipėdos spaudoje.¹⁶

¹² Interviu su Dalija Snieškienė (g. 1955). VDU EA. MK F2. B2.6.

¹³ Interviu su Donatu Samėnu (g. 1951). VDU EA. MK F2. B2.1.

¹⁴ Traktatas apie žygeivius. Panevėžys, 1997. P. 7.

¹⁵ Interviu su Šarūnu Boruta (g. 1948). VDU EA. MK F2. B2.3.

¹⁶ R. Masteika. Jums pilkapį supylėm... // Artojas. 1969 gegužės 22. P. 2, 4.

Pavasariais buvo organizuojami bendri Lietuvos žygeivių sąskrydžiai, kuriuose dalyvavo ir „Ažuolas“. Pirmieji žygeivių sąskrydžiai vilniečių žygeivių iniciatyva buvo surengti Vilniaus krašte ir jų tikslas – šio krašto lietuvių išsaugojimas. Pirmasis toks sąskrydis įvyko 1968 m. Butrimonyse (Šalčininkų raj.). Pats organizuočiausias ir masiškiausias buvo III sąskrydis, vykęs 1970 m. balandžio 17-19 d. Poškonyse (Dieveniškų apyl., Šalčininkų raj.). Jo metu buvo statomos paminklinės lentos prie kultūros paminklų, valomas Bečionių piliakalnis, surengta Poškonių audėjos M. Černiauskiene paroda. 1974 m. S. Dariaus gimtinėje Dariškėse, prie žygeivių supilto pilkapio įvyko VII Lietuvos žygeivių sąskrydis. Kitas, VIII susitikimas, įvyko tik po 15 metų (1989 m.).¹⁷

Po akcijos Dariškėse, po sąskrydžio Poškonyse, po žygeivių Vištytyje atretauruoto Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečio paminklo įrašo partija grasino uždrausti žygeivišką veiklą. Dauguma klubų buvo išvaikyti, o likusių klubų vadovai ir aktyvistai reguliariai kviečiami į saugumą perauklėti. Apie 1972-1975 metus oficialioji „Ažuolo“ sekcija gerokai nusmuko.¹⁸ Bet ‘s[]hiai’ su []arūnu priešakyje buvo labai aktyvūs.

„Po Romo Kalantos susideginimo atėjo sunkios dienos: „kompetetingi organai“, iš anksto žinodami tradicinius sąskrydžius bei šventes, stengėsi užkirsti kelią bet kokiai turistinei kraštotyrinei akcijai dar pasiruošimo stadijoje. Tada ir kilo mintis vietoj tradicinių žygeivių sąskrydžių organizuoti daugiaetapius žygius,¹⁹ nes jau turėta ir mažesnio masto etapinių žygių praktikos.

Pirmasis toks daugiaetapis masinis žygis Panevėžio žygeivių iniciatyva įvyko 1975 m. ir buvo pavadintas „Simono Daukanto taku“. Buvo nutarta atkartoti S. Daukanto kelionę pėsčiomis nuo gimtojo istoriko, rašytojo, tautosakininko Lenkimų kaimo (Skuodo raj.) iki Vilniaus (~400 km). Visas kelias buvo suskirstytas į 15 etapų. Keliaujama buvo savaitgaliais kas 2-3 savaitės. Buvo nešamas simbolinis S. Daukanto „Raštų“ tomelis, kaip nepertraukiamo žygio simbolis: baigus vieną etapą jis paliekamas kokioje nors kultūros įstaigoje – mokykloje, kultūros namuose ar šiaip kokio šviesesnio žmogaus namuose, o atvykus į kitą etapą, vėl paimamas ir nešamas toliau. Keliaujama buvo grupelėmis, pakeliui aplankant ir visus kitus žygeiviams svarbius kultūrinius, istorinius, gamtos objektus.

„Toje ilgoje kelionėje dalyvavo iš viso 277 žmonės iš Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Jonavos, Telšių, Skuodo ir kitų vietovių. (...) Kiekvienas žygeivis pirmą kartą atėjęs į „Taką“ gaudavo dalyvio kortelę, ženkliuką su S. Daukanto atvaizdu, įveikęs 4 etapas – keramikinį kelionės atminimo medalį, kurį pagamino žygeivystės ir aviacijos veteranas Simokaitis. Daugiausiai etapų nuėję žygeiviai buvo apdovanoti dailininkės Gražinos Didelytės darbais.“²⁰

¹⁷ Traktatas apie žygeivius. Panevėžys, 1997. P. 10.

¹⁸ Apie mus // <http://www.azuolas.ktu.lt/main/lt/about/history/> P. 2.

¹⁹ J. Beinortas. Simono Daukanto takas // Žygeivis. 1990. Birželis-rugpjūtis. Nr. 14. P. 2.

²⁰ Ten pat.

*Rasos šventė
Kavarske (Anykščių
raj.) 1974 m.
Pirmas iš kairės –
Šarūnas Boruta
(krivis).*

*Emblema, skirta daugiaetapio žygio
„Liaudies dainų versmės” vienam etapui
(Nemenčinė, 1976 m.). Š. Borutos
nuotrauka, G. Didelytės apipavidalinimas.*

*Gražios Didelytės darbeliai, skirti žygio „Liaudies dainų versmės” dviems etapams –
lankant L. Rėzos ir P. Vaičiūčio gimtines.*

Šarūno Borutos nuotraukos

1976 m. buvo organizuojamas ir kitas didelis žygis „Liaudies dainų ver-smės”. Jo tikslas – išmokti kuo daugiau liaudies dainų, lankomos žymių tautosakininkų, poetų, knygnešių gimtosios vietos, paminimos šių Lietuvai ir lietuvybei daug nusipelnusių žmonių atmintinos datos. Atvykusieji į kiekvieną žygio etapą gaudavo G. Didelytės paruoštą darbėlį – emblemą. Joje buvo užrašyta tam etapui skirta daina, kurią visi susirinkusieji išmokdavo. Keletas šio žygio etapų buvo sužlygdyti saugumo. Paskutinis žygis turėjo būti surengtas Burbiškyje (Anykščių raj.). Bet saugumas neleido susirinkti sutartoje vietoje – miestelio mokykloje. Tada bemaž 200 žmonių išsiskirstė grupelėmis ir saugumo mašinų persekiojami lapkričio mėnesio pabaigoje naktį ieškojo vietos nakvynei.

1974-1980 m. Šarūno grupė nuolat lankydavosi pas tautodailininką Lionginą Šepką Rokiškio raj., nuolat važiuodavo patalkininkauti ir kartu pasisemti dvasinio peno pas tėvą Stanislovą į Paberžę.

Antroji grupės veiklos kryptis – domėjimasis etnine kultūra, t. y. susipažinimas su liaudies papročiais, senųjų liaudies dainų mokymasis. Grupės nariai dalyvaudavo kraštotyrinėse ekspedicijose. Net nuvažiavus į Sibirą, buvo lankomos su lietuvių tremtimi susiję vietos, renkama medžiaga apie ten dar gyvenančius tremtinius²¹.

Grupė stengdavosi nepraleisti ir folklorinių ansamblių organizuojamų vakaronių. Daug įtakos čia padarė Veronika Povilionienė, Ida Stankevičiūtė, Gema Bagdonavičiūtė, kurios iš Vilniaus į Kauną „atveždavo” liaudies dainas ir mokydavo jų visus norinčius. 8-ajame dešimtmetyje jau ir Kaune buvo daug stiprių folklorinių ansamblių, į kurių veiklą buvo įsitraukęs ir ne vienas žygeivis.

Kalendorinių švenčių šventimas – tai jau praktinis tų papročių taikymas. Svarbiausios žygeiviškos šventės – Rasos ir Vėlinės; mūsų minima grupė švėsdavo dar ir Užgavėnes, Naujus metus su Kūčių-Kalėdų papročiais. Šias šventes steng-tasi švęsti kiekvienais metais vis kitoje vietoje ir paprastai jos organizuojamos su kitomis žygeivių grupėmis, kraštotyros būreliais ar folkloriniais ansambliais.

Šventės vieta, scenarijus dažnai priklauso nuo to, kas organizuoja šventę – visi kiti, žinodami tos grupės pakraipą prisitaiko prie pagrindinio organizatoriaus arba ieško sau artimesnės grupės, ar organizuoja patys. „Jei Vėlinės švenčiamos su etnografinės pakraipos grupėmis, ansambliais, akcentuojamos pagoniškos apeigos (pvz., vėlių staleliai). Jei Vėlinės organizuojamos grynai žygeivių, tai daugiau akcentuojama Lietuvos istorija – sukilėliai, kariai, tos pagonybės jau yra mažiau.”²²

Trečiasis grupės tikslas – sportinis turizmas. Tai buvo ir fizinis savęs išbandymas bei ugdymas ir malonumas. Grupė kiekvienais metais keliaudavo ir į vadina-mus kategorinius žygius tiek Lietuvoje, tiek ir už jos ribų. Šie žygiai dažniausiai rengti vasarą – tada kopiami į kalnus. Kategoriniai žygiai turėjo sunkumo laips-nius ir privalėjo būti netrumpesni nei 6 dienos. Kiekvienas turistas turėjo marš-

²¹ Šarūnas: „Man tai buvo dar ir sentimentai, nes mano tėvelis buvo ištremtas į Intą.” (Interviu su Šarūnu Boruta, užrašytas 2002 12 18. VDU EA. MK F2. B2.24).

²² Interviu su Donatu Samėnu (g. 1951). VDU EA. MK F2. B2.1.

rutinius lapus, kuriuose buvo žymimi jo žygiai. Keliaujama pėsčiomis, baidarėmis, plaustais, slidėmis, mažiau – dviračiais. Baidarės ypač išpopuliarėja sukūrus šeimas ir atsiradus vaikams – šis keliavimo būdas tada buvo pats patogiausias.

Grupė laikydavosi ir žygeiviams privalomų taisyklių. Šarūno grupėje laikomasi visiškos blaivybės nuostatos – netgi per kalendorines šventes buvo atsisakoma alaus. Alkoholio nebuvo ir per vestuves, kai tuokdavo žmonės iš bendro rato. Vadovas pastebėjo, kad tai buvo natūralus poreikis, su tuo nereikėjo specialiai kovoti. Bet ši nuostata taip pat buvo vienas iš daliai žmonių svarbių požymių, dėl ko jie rinkosi būtent šią Šarūno sekciją.

Kaip ir kitos žygeivių grupės, taip ir ši, laikėsi ekologinių nuostatų. Tai vėlgi pasireiškėdavo talkų organizavimu, kai būdavo ne tik šiaip aplankomas koks nors piliakalnis, senos kapinaitės ar kitas kultūros objektas, bet ir jis sutvarkomas, paženklinamas. Žygeiviai po savo stovyklavimo niekada nepalieka šiukšlių, o jei savo numatytoje nakvynės vietoje randa kitų paliktų šiukšlių, taip pat sutvarko aplinką. Ir net po didžiausių švenčių, pvz., Rasų šventimo, kai susirinkdavo šimtas ir daugiau žmonių, net vietiniai gyventojai stebėdavosi paliktos vietos švara.

Taigi tai buvo vienos grupės veiklos modelis. Šarūno grupei labai svarbus tikslas buvo Lietuvos istorija ir kultūra. Vėliau, daugeliui grupės narių įsitraukus ir į „Eucharistijos bičiulių“ veiklą, buvo svarbi krikščioniška pakraipa. Etnografinė kryptis buvo antroje vietoje.

Kiekvienoje žygeivių grupėje tikslai (veiklos prioritetai) ėjo nebūtinai tokia seka, kiekviename klube tuos tikslus buvo galima pasiekti skirtingais keliais. Vieni klubai buvo daugiau etnografinės, kiti – sportinės, treči – gamtosauginės krypties. Netgi kiekvienas veikloje dalyvaujantis žmogus suranda sau artimą vieną ar dvi jį dominančias sritis, o kitoms prijaučia tik formaliai, pvz., eina tik į pažintinius žygius, dalyvauja šventėse, bet atsisako kategorinių žygių. Vieniems žygeivių klubas buvo vienintelė veiklos vieta, kitiems – kitos veiklos papildymas. Kiekvienas galėjo rasti savo nišą.

Po aktyviausio savo dalyvavimo laikotarpio bendrai visoje rezistencinėje veikloje, ~ 1980 m., susitiko du ir „Ažuolo“ grupėje buvę žmonės: „Atsidūrę kažkokiaj etnografinėj vakaronėj, mes pamatėm, kad žmonės dainuoja dainas, kurių mes jau nežinome, šoka šokius, kurių mes nebemokam. Ir veidai jau nematyti ir labai jauni. Pradžiugom, kad visa tai, ką mes jaunystėj darėm, dabar toliau gyvena savarankišką gyvenimą”.²³

Grupė buvo kaip bendruomenė, į kurią galėjo įsitraukti visi prijaučiantys žygeivystės nuostatoms. Kartu buvo praleista daugybė savaitgalių žygiuose, vasaros atostogos – kalnuose, susirinkimai, susibūrimai rengti kiekvieną savaitę, kartu atšvęstos gražiausios šventės. Prabėgus studentiškiems metams, įdiegtos, įgytos nuostatos išlieka, tampa gyvenimo būdu visam likusiam gyvenimui. Žygeiviai, kiek dar leidžia fizinės galimybės, šeima bei darbas, ir šiandien toliau keliauja, rengia šventes kartu su savo vaikais ir anūkais.

²³ Interviu su Ričardu Repšiu (g. 1950). VDU EA. MK F2. B2.10.

Mūsų aptartos grupės nariai nepatyrė labai didelių represijų, nors turbūt 90 proc. jų buvo susidūrę su saugumu, išgirdę ir priekaištų iš savo darbuotojų vadovų. Šiandien jie – aukštųjų mokyklų dėstytojai, mokytojai, socialinės rūpybos darbuotojai, parapijos klebonas, kompiuterių specialistas ir kitų profesijų atstovai. Žygeivystė, o kartu ir visa kultūrinė rezistencinė veikla praturtino jų gyvenimą, o kai kuriems ir pasuko jį kita vaga: inžinierė tapo menotyrininke, medikė – socialinių mokslų atstove. Grupės vadovas yra jo dėdės vardo – borutiečių – moksleiviškos organizacijos idėjinis vadovas, kiekvienais metais jo sodyboje vyksta moksleiviškas „Poetijos pavasarelis“.

Laima Anglickienė

CULTURAL RESISTANCE OF YOUTH
IN THE SOVIET PERIOD:
THE HIKERS' CLUB "AŽUOLAS"

A b s t r a c t

The club of *žygeiviai* (Hikers) "Ažuolas" (the Oak) and its activities are the main focus object of the present article. One period of this club is analysed, i.e. from the end of 1960s till 1980, when Šarūnas Boruta was the leader. During this period, between thirty or fifty people were members of this club. They were very active people and most of them took part not only in the movement of *žygeiviai*, but also in the ethnic cultural, religious and political activities.

The *žygeiviai* movement was a well-organised movement with well-defined goals that were formulated and presented in the documents of the *Punia Pact* and the *Tourists' Statute* (1966). The main idea of those documents was "Not a single hike without an aim!" The Lithuanian name 'žygeivis' was coined in 1968 to dissociate them from all the other tourists such as holidaymakers or excursionists.

The group used to visit places which were important for the Lithuanian State and culture. They used to organise voluntary work to help maintain the old Lithuanian cultural heritage. They also were greatly interested in ethnic culture. People learnt about old folk customs and songs, tried to revive the celebration of old Lithuanian feasts such as Midsummer Day (Rasos), All Soul's Day (Vėlinės), Christmas, and Shrovetide. The third aim was physical training. The group used to go on long hikes on foot. They used to paddle canoes, go skiing in the winter and climb the mountains in the summer.

"Ažuolas" obeyed the rules, which were obligatory for every hiker. The principle of absolute abstinence was obtained in Šarūnas' group. *Žygeiviai* also observed environmental principles; they never polluted nature but preserved it actively.

The movement of *Žygeiviai* has enriched the life of the members of this group. Today most of them live the same life style and still travel with their children and grandchildren.

It can be assumed that the model of the club "Ažuolas" reflects the model of other groups of *Žygeiviai*. The only differences between them are the main priorities of each

group. This movement educated people both spiritually and physically. *Žygeiviai* knew not the soviet, but the 'real' Lithuania. They studied and showed the others how rich Lithuanian history and culture are.

Gauta: 2003 01 08
Parengta: 2003 01 14